

Prisutdelning och samtal i Wendela Hebbes Hus

Den 13 september i anslutning till Wendela Hebbes 201-årsdag delades Wendelapriset till bästa socialreportage i svensk press ut för andra gången. Prissumman kr 50.000 delades mellan Katja Wagner och Elin Ekselius (fotot ovan). Ingrid Carlberg fick ett hedersomnämmande. Prisjuryns ordförande Ami Lönnroth höll ett anförande innan pristagarna avslöjades och hyllades.

Glöm inte att
nominera till
WENDELAPRISET
för bästa socialreportage
under 2009.

Prissumma 50.000:-
Nomineringstiden utgår
den 31 januari 2010.
Upplysningar 08-55030584
eller mejla till
info@wendelasvanner.se.

Bokpris till den som
nominerar vinnarbidrag.

Jury
Mustafa Can, Ami Lönnroth
(sammankallande), Sven Erik
Rönby, Margareta Stål,
Kerstin Vinterhed.

Diplom

Wendelapriset 2009

Katja Wagner

fick 25.000 kronor för boken Alexandramannen
Weinco förlag 2008/ Atlas pocket 2009

"En samvetsgrann och metodisk genomgång av en tidstypisk företeelse, nämligen den fram till våren 2009 största nätsexhärvan i Sverige. Vilsna ungdomar – i det här fallet tjejer i tonåren – ger sig ut på nätet till hemsidor som Lunarstorm eller Snuttis. I brist på andra vuxna samtalspartners kommer flickorna emellanåt där i konversation med samvetslösa individer, som bara är ute efter sex i olika varianter."

Elin Ekselius

fick 25.000 kronor för "Ett hus – två världar" i tidskriften RE:PUBLIC SERVICE nr 11/2008

"Ett intelligent och journalistiskt skickligt reportage från ett höghus i Björkhagen som delats på mitten – invandrare därnere, svenskar däruppe. Samtidigt som det utgör en kritisk granskning av svensk bostadspolitik och svenskt flyktingmottagande ger det också nedslag i olika familjers liv och vardagstillvaro utan att fördenskull ge några klichébilder av vare sig utsatta flyktingar eller välbärgade svenskar."

Ingrid Carlberg

fick hedersomnämning för boken "Pillret"
Norstedts förlag

En oerhört välskriven reportagebok som blottlägger spelet kring marknadsföringen av lönsamma läkemedel samtidigt som den visar kampen mellan två riktningar, "piller och prat", i psykiatrin. En bok som är lysande i sin research, sin historiska exposé, sitt språk och sitt engagemang."

Utdelningen av Wendelapriset den 13 september följdes av samtal kring de två vinnande reportagen, dels om unga tjejers utsatthet mellan pristagaren Katja Wagner, jurymedlemmen Kerstin Vinterhed och Svenska Dagbladets redaktionschef Martin Jönsson (övre bilden) dels om segregation i Velfärds-Sverige mellan Patrik Derk, vd för Telge Hovsjö AB, pristagaren Elin Ekselius och juryordföranden Ami Lönnroth (nedre bilden). Motiveringarna till prisen här till vänster.

Wilhelmina Lagerholm och Signe Hebbe

AV HELENE HEGART

I somras fick Wendelas Hus ett kärt besök. Då kom Helene Hegart, som häromåret donerade den fina Signe Hebbetavlan till Wendelas Vänner, för att beskåda sin donation. Vi bad henne skriva några rader om tavlan och konstnären och här kommer hennes text:

Det är med stort glädje jag åter ser det älskade porträttet av Signe Hebbe som nu fått en fin plats i Wendelas Hus i Södertälje. Hon är tillbaka i sommarhuset vid Snäckviken.

Wilhelmina Lagerholms målade porträttet var min fars faster. För att göra det enklare för släktingarna kallas hon allmänt för "faster Wilhelmina". Hon hade en stor produktion och alla har vi tavlor av faster Wilhelmina.

Det finns likheter mellan dessa två märkliga kvinnor. De levde ungefär samtidigt. De blev båda mycket gamla. Signe 88 år (1837-1925). Wilhelmina 91 år (1826-1917). Signe Hebbe gav sin sista lektion vid 87 års ålder, kort före sin död. Wilhelmina målade sitt sista porträtt också vid 87 års ålder. Båda förblev ogifta och ingen av dem gav upp sitt konstnärsskap trots motgångar, omsorg om gamla föräldrar, ont om pengar, ständigt väntande på stipendier etc. Wilhelmina signerade ibland sina tavlor Wilh Lagerholm för att dölja att hon var kvinna.

Signe Hebbe och faster Wilhelmina studerade i Paris i slutet av 1850-talet. Signe Hebbe på Paris Musik-konservatorium och Wilhelmina hos Tissiers och Couture och hyrde senare en egen ateljé. Det är under denna tid de två möttes. Man tror att Signe kan ha varit 19 år

Helene Hegart och hennes donation. Foto Signe Andersson

och Wilhelmina 30 år. Tavlan är osignerad och kallas för ett "elevarbete", vilket man tydligt ser på nedre halvan, där handen är flyttad.

Jag fick ärva porträttet 1975, vilket passade precis eftersom vi just flyttat in i stort hus med högt i tak och stora väggar. Efter 10 år ungefär såg vi att målningen började krakelera mer och mer. En fackman rådde oss att ta kontakt med en konservator som arbetade med inventarierna i Västerås Domkyrka, vilket vi gjorde. Tavlan blev renoverad och det gick bra. Hugo Löfgren använde sig av en metod, kolofonium-metoden. Jag har slagit i böcker men hittar inte detta.

Jag har förmig att det gick ut på att målningen fördes över på en ny duk, vilket var enda sättet att lyckas. Målningen är ju mycket vackrare numera, möjligen kan man se att Hugo Löfgren har varit tvungen att "fylla i" på vissa ställen. Till exempel har solfjädern blivit klumpig.

Wilhelmina Lagerholm föddes 1826 i Örebro. Hon är idag troligen obekant för de flesta men var på sin tid en mycket uppskattad porträttmålarinna.

När hon var 24 år gammal reste hon till Stockholm för studier vid Julius Ringdahls målarskola och stannade där några år med avbrott för somrarna som tillbringades i hemmet i Örebro. Hon antogs som extraelev vid Konstakademien med enskild undervisning, eftersom inga kvinnor fick inträde. Hon lärde känna August Malmström och Uno Troili, som var en av hennes bäst vännar. Till hennes vänkrets hörde Regina Kylberg, Alida Rabe, Amalia Lindgren.

1856 erhöll Wilhelmina genom Akademiens försorg ett statligt resestipendium på 500 riksdaler banco. Nu följde några år i Tissiers atelje. Hon skriver i sina minnesanteckningar att "vi målade efter modell fyra dagar i veckan och de båda återstående användes till studier och kopiering på Louvren". Resor till Paris, Köpenhamn och Düsseldorf följde. Hon blev tvungen att återvända till Sverige för att ta hand om föräldrarna. Målade hela tiden och gav lektioner.

Wilhelmina Lagerholm på äldre dar. Författarinnan Lotten Dahlgren skrev i en dödsruna över sin bortgångna gamla väninna: "Den ovanligt högresta figuren, de med åren allt mer förfinade dragen, det snövita håret, alltid prytt med en efter renaissancemodell tillskuren liten sammetsmössa, kantad med en pärlrad; hur förtrolig och hur kär har ej den gamla målarinns gestalt blivit för en vid krets av vänner?..." Foto från Helene Hegart.

Hon började ägna sig åt fotografering och försörjde sig som yrkesfotograf 1862-1865. Hennes far rådde henne emellertid att återvända till måleriet. Hon skriver själv "jag lemnade med glädje hela fotograferingen och med den min förnedringstid, och vände mig åter till målningen, min kära gamla målning".

Förutom historie- och genre målning upptog porträttmåleriet hennes mesta tid. Hon fick många beställningar och ryktet spreds att hon var mycket skicklig. Målade ofta efter fotografi så att sittningarna inte blev så många.

År 1871 flyttade hon definitivt till Stockholm och öppnade en rit- och målarskola på Mäster Samuelsgatan 39. Det fanns många präster i släkten och hon fick på så sätt beställningar från kyrkan, inte bara på porträtt utan även altartavlor. Hon drev med stor framgång sin målarskola fram till 1902 då hon lämnade ateljén. Hon fortsatte att arbeta långt in på ålderns höst. Sitt sista porträtt signerade hon år 1913 vid 87 års ålder.

Helene Hegart

OBS. Tavlan är formellt en donation till Statens Musiksamlingar, som deponerat den i Wendela Hebbes Hus. Red.

Varför inte bjuda dina
vänner på ett medlemskap i
Wendelas Vänner.
Kr 150:-. Ring 070-6612221 så
ordnar vi resten.

Wendela Vänners yttrande översamrådsförslaget

Inför ett nytt stadsplanearbete har Stadsarkitektkontoret i Södertälje skickat ut ett samrådsförslag. Remisstiden gick ut den 15 november. Diskussionen har varit livlig i stan, lokaltidningarna har varit fyllda med insändare och många informationsmöten har ägt rum.

Wendela Hebbes Hus ligger i den del av slussområdet, som förslagsställarna vill förvandla till "stenstad" med bostäder i höghus och en tvåfilig bilväg vid husknuten. Se illustrationen härintill. De flesta som yttrat sig i frågan har tagit avstånd från detta förslag så ock styrelsen i Wendelas Vänner, som med stöd av många medlemmar har författat nedanstående inlägg:

Vi begränsar oss till de delar som berör vårt område dvs området från Orionkullen över Vänortsparken till det som i förslaget kallas Blindtarmen dvs den lilla rest av den gamla kanalen som förbinder Maren med nya kanalen. I samrådsförslaget har vi noterat följande skrivningar (se texttrutan intill)

Kommentar

Vi är minst sagt förvånade över att varken Hebbevillan eller Vänortsparken anses värda att nämna när man vid förnyelsen särskilt säger sig vilja "värna och utveckla det som redan uppfattas som positivt". Vi kan inte tolka detta på annat sätt än att det brister i Stadsbyggnadskontorets kunskaper både om den kulturhistoriska och lokalpolitiska bakgrunden till Hebbevillans och Vänortsparkens tillkomst och till hur Hebbevillan och parken idag uppfattas av stans invånare och tillresande. Ingenting sägs om dessa företeelsers betydelse för skapandet av det som man brukar kalla "stadens själ" - ett begrepp som anses viktigt att belysa och begrunda i alla stadsplanesammanhang.

Ateruppbyggnaden av Hebbevillan var en stark symbolhandling av södertäljeborna och unik som medborgaraktion. Husets 1800-talshistoria och dess dramatiska 1900-talshistoria kan man studera i pärmar i huset och på föreningens hemsida www.wendelasvaner.se. De två framstående kvinnliga 1800-talspionjärer, som vi lyfter fram i vårt museum, har under de år som huset varit igång, lockat och inspirerat många tusen besökare. Det har nu blivit väl inarbetat i folks medvetande och dess attraktiva läge i centrala stan, med slussen, kanalen, Kusens backe och Vänortsparken i blickfånget, har här spelat en betydelsefull roll. Vi beklagar att den "medborgardialog" som förts inte omfattat föreningen.

Itio års tid har Wendelas Vänner, med stor hjälp av ABF, kommunen och entusiastiska teaterarbetare, bedrivit sommartheater utomhus. Bortemot hälften av de 25.000 personer som sett föreställningarna har varit utsocknes. Vid de enkäter som vi då och då gjort har den vackra och ovanliga teatermiljön ständigt prisats. "Vilken tillgång ni Södertäljebor har i denna utomhusmiljö.

Utdrag ur samrådsförslaget

Förnyelsen ska ske med omtanke och varsamhet och syfta till att skapa ett område som kan attrahera både södertäljebor och andra. Vid förnyelsen bör vi särskilt värna och utveckla det som redan uppfattas som positivt - Maretrappan, kajen, bryggorna, caféer/restauranger, grönskan, vattnet - och komplettera detta med ytterligare attraktioner och upplevelser som gör att Mareområdet ska kännetecknas av folkliv året runt. Målbilden och inriktningen speglar synpunkter och förslag i den medborgardialog som genomförts.

I stadskärnan blir den största förändringen ett mer kringbyggt Inre Maren med Blindtarmen som ny gräns för stenstaden.

Den föreslagna nya vägdragningen på Slussholmen förbi Hebbevillan och Vänortsparken tillsammans med bebyggelseförslaget intill Blindtarmen förändrar förutsättningarna för Vänortsparken och sätter parken i ett helt nytt sammanhang. Fördelarna med, och de förbättrade förutsättningarna för att utveckla Mareområdet till ett kultur- och upplevelsecentrum utan störande vägtrafik har dock vägt tyngre än de olägenheter som kan uppstå i Hebbevillans närhet. Inre Marens östra strand får nya, bättre förutsättningar utan biltrafik med en tyst sida i bästa solläge utefter vattnet.

På båda sidorna längs kanalen förbinds promenadvägarna till ett sammanhängande stråk, särskilt under Mälarbron behöver stråken utvecklas. Utformning och händelser längs stråket ska sträva till att de blir attraktiva stråk för stadskärnans besökare.

Den måste ni vårda och utveckla." Så brukar det låta.

Inte minst i dessa dagar när samrådsförslaget diskuteras har vi fått otaliga bevis på uppskattning för denna sommarverksamhet i centrum. Som var och en förstår är det omöjligt att driva någon form av teater- och restaurangverksamhet i ett hus där en tvåfilig bilväg stryker fram utefter husgaveln och där flervåningshus tornar upp sig i Vänortsparken alldeles intill. Inkomster från restaurangverksamheten har möjliggjort för föreningen att betala tomthyra till kommunen och att genomföra den kulturverksamhet som bedrivits.

Om förslaget med bilväg genomförs kommer Musikmuseet på grund

Illustration hämtad ur samrådsförslaget

Vänorts-
parken

Hebbevillan

Här ses den föreslagna nya slussbron och den tvåfiliga bilvägen över "tarmen" och mellan Hebbevillans gavel och kanalen. Gaveln ligger idag 12 meter från kanalen. I vänortsparken byggs 3- och 4-vånings bostadshus, på parkeringsplatsen hitom "Orionkullen" höghus.

av ökad föroreningsrisk att ompröva villkoren för sin deposition av de möbler och konstföremål som idag utgör basen i husets museiutställning (se mejlinlägg från Musikmuseets chef). Vidare kommer bl.a. det särskilt känsliga kammarmusicerande som regelbundet förekommit med all säkerhet att omöjliggöras. Föreningens möjligheter att ta emot båtburna turister i anslutning till huset likaså.

Några har föreslagit att Hebbevillan kan flyttas något hundratal meter söderut och komma utanför den tilltänkta "stenstaden". Vi anser att detta är ett mycket ogenomtänkt, säkert också ogenomförbart, förslag. Man skall veta

att det genomförda projektet kostade bortemot 3 miljoner i reda pengar och därutöver tusentals timmar i ideellt arbete. Resultatet blev ett mycket gediget timmerbygge återuppfört på 1800-talsvis under ledning av högt kvalificerade instruktörer.

Föreningen Norden med flera kommer, så vitt vi förstått, att meddela kunskap om Vänortsparkens tillkomst och det nationellt sett imponerande nordiska samarbete som Södertälje under flera decennier utvecklade. Vänortsparken borde, i stället för att förstöras, ännu bättre än idag spegla dessa insatser och inspirera kommande generationer.

Föreningen har under åren kunnat iaktta vilket populärt promenadstråk vägen runt Slussen och Mälarbron är för södertäljeborna. Trots skrivningen i samrådsförslaget (se ovan) tar man nu död på detta stråk genom att på delar av sträckan på båda sidor om kanalen bygga en tvåfilig vattennära bilväg. Det kan nämnas att avståndet mellan Hebbevillans gavel och kanalkanten är 12 meter. Där skall alltså bilvägen och promenadvägen samsas. Vi anser att teckningen i förslaget är en skönmålning, som inte hör hemma i ett seriöst dokument.

Sammanfattningsvis vill vi påstå att det nuvarande området från Orionkullen till Blindtarmen har skönhets- och kulturvärden, som inte får förstöras. Efter bara drygt ett decennium har, menar vi, såväl Hebbevillan som Vänortsparken blivit en viktig del i det som man kan kalla "stadens själ". Det skall mycket starka argument till för att såra den. Enligt vår mening saknas sådana i det nu framlagda samrådsförslaget.

År 1888 lämnade Wendela och Signe Hebbe sitt hus i Snäckviken efter att i 25 år ha tillbringat sina somrar där. Det expanderande näringslivet kom att "öfverflygla det gamla konstnärshemmet" som Södertelge Tidning uttryckte saken i en artikel 11 år senare. Om det nu presenterade samrådsförslaget vinner bifall i fullmäktige är risken stor att historien upprepas och att den litterära föreningen Wendelas Vänner efter dryga 25 års verksamhet också tvingas att lämna huset åt sitt öde.

Södertälje i november 2009
Wendelas Vänner

PS. Under ett antal veckor i oktober och november har föreningen haft protestlistor utlagda i huset. Praktiskt taget alla besökare i huset har skrivit på listorna. Vi har också gett möjlighet att lämna synpunkter via mejl på samrådsförslaget. Vi bifogar dessa synpunkter oredigerade. De utgör sammantaget ett starkt uttryck för den reaktion vi mött från såväl Södertäljebor som besökande kulturturister från andra delar av landet sedan samrådsförslaget offentliggjordes.

På nästa sida publicerar vi några av mejlinläggen. På hemsidan finns en fullständig lista.

Några kommentarsynpunkter på samrådsförslaget

Eva Paulsson, författare, fd redaktör för tidskriften Arkitektur:

Undertecknad vill härmed på det bestämdaste protestera mot det våldsamma ingrepp i en gammal stadsmiljö - Slussområdet - som presenteras i samrådsförslaget till program för Södertälje stadskärna. Wendela Hebbes Hus, som är en pärla i staden både för invånarna och för de många tillresande som besöker huset, blir totalt instängt och kvävt om samrådsförslaget skulle bli verklighet. Den vackra och traditionsrika och till ytan så begränsade stadsdel som Slussområdet utgör har staden råd att bevara. Skrinlägg samrådsförslaget!

Hans Riben, museichef Musikmuseet Stockholm:

Med förvåning läser jag förslaget att dra en bilväg i nära anslutning till Hebbevillan. Det i och för sig lovvärda initiativet att minska trafiken i stadskärnan och utveckla Marenområdet får inte ske på bekostnad av Hebbevillans närmiljö. Återuppbyggandet av Hebbevillan var en stark symbolhandling av södertäljeborna och unik som medborgaraktion för en kulturmiljö. De många återkommande besökarna - jag är själv en av dem - visar att Hebbevillan är en levande del av Södertäljes historia. Jag har svårt att förstå hur verksamheten i Hebbevillan skulle kunna fortsätta med tung biltrafik in på knuten. Däremot kan jag lätt föreställa mig hur smuts och föroreningar kommer att leta sig in i huset och äventyra de unika föremålen i utställningen. Om förslaget med bilväg genomförs kommer Musikmuseet att ompröva villkoren för vår deposition av möbler och konstföremål som utgör basen i utställningen.

Jag kommer att hålla mig underrättad om den fortsatta utvecklingen.

Maria Wallin, chefredaktör tidningen Socialpolitik:

Undertecknad vill härmed på det bestämdaste protestera mot det våldsamma ingrepp i en gammal stadsmiljö - Slussområdet - som presenteras i samrådsförslaget

till program för Södertälje stadskärna. Wendela Hebbes Hus, som är en pärla i staden både för invånarna och för de många tillresande som besöker huset, blir totalt instängt och kvävt om samrådsförslaget skulle bli verklighet.

Södertäljeomtalasiblandsomenkommun som brottas med stora sociala problem och motsättningar. Förutom Assyriska är staden dock känd i vida kretsar för något mycket speciellt i kulturellt och historiskt hänseende: socialjournalistikens vagga - genom Wendela Hebbe och hennes hus. Slussområdet med Wendela Hebbes Hus är en märkvärdig plats således - inte bara för Södertälje utan för hela Sverige. Väl värd att värna för såväl samtiden som för kommande generationer.

Kanske borde man gå åt ett helt annat håll i sin stadsplanering och göra än mer av denna unika pärla för tillresta och kommuninvånare

Anita Widén, v. ordf. i Årstasällskapet för Fredrika Bremerstudier:

Miljön kring Wendela Hebbes huss vid Slussen i Södertälje är unik och speciell och återskaparens sortssmåstadsmiljö som är välgörande för alla sinnen. Stadskärnan i Södertälje är annars väldigt kommersiell och andefattig och det vore skandalöst att byggabort den oassomhuset och dess omgivning utgör.

Gunnar Adler Karlsson Stockholm och Capri

Kan bara beklaga. Men det synes mig, tyvärr, vara en liten bit i den utveckling som man kunde läsa om i min senaste bok. Och som inga protester kan stoppa, annat än på lite kort tid. Så lycka till med det!

Anne Jalakas, journalist och författare bl a till bok om Arkitektur:

Wendela Hebbe var en betydande person, en föregångare och förebild för dagens journalister, inte minst kvinnliga. Att hennes hus räddats och återuppbyggt är en kulturgärning som Södertälje kommun borde vårda och akta, inte riva och skövla.

Jag har själv tagit utländska journalister från forna Sovjet (Kazakhstan och Kirgizistan) på studiebesök till Wendela Hebbes hus och kan intyga vilket oerhört starkt intryck det gjorde på dem. Huset är unikt som jämställdhetsmuseum och det drivs på ideell bas men erbjuder en verksamhet som kommer både södertäljebor och andra till del. Det är ett värdefullt kapital. Slösa inte bort det!

Bonnie Bernström, fd fp-riksdagsman, journalistutbildare

Förslaget till ny stadsplan är sannerligen ett hån mot det stora arbete som ett antal ideellt verksamma Södertäljebor har lagt ned under lång tid för att återskapa och vårda en av stadens kulturskatter, Wendela Hebbes Hus. Det är ofattbart att man på fullt allvar presenterar ett förslag som totalt ignorerar detta! Detta är osannolikt. Finns det inte någon frizon någonstans i Sverige som aldrig kommer att hotas av höghus. Bortblåst är hela sjuttioalets debatt och kunskap om MÄNSKLIGT boende.

Valdemar Lönnroth, journalist Göteborg:

Jag anser att samrådsförslaget för den nya stadsbebyggelsen vid kanalen verkar i samma anda som de missgrepp man begick under miljonprogrammet. Vårda de miljöer Södertälje har i stället, det är mycket omodernt att "sanera" på det sätt man försöker göra här. Ta i stället vara på kanalen och bygg en småskalig miljö med bred brygga att promenera längs och kanske några kafféer. Då får ni ett område alla södertäljebor kan ha tillgång till.

Åsa och Anders Fahlbeck Linköping:

Vi, som vid ett flertal tillfällen besökt Wendela Hebbes Hus i Södertälje, vädjar härmed om att huset och dess närmiljö bevaras. Föreningen Wendela Hebbes Vänner har genom åren lagt ner ett otroligt arbete på att bevara själva huset och ordna många högtstående kulturella aktiviteter i huset. Aktiviteter som Södertälje kommun verkligen måste uppskatta och vara måna om att ge möjligheter till fortsatt verksamhet.

Detta var bara ett axplock.

Många fler inlägg hittar du på hemsidan

www.wendelasvanter.se

Apropå en 75-årsintervju och bortglömd Almqvistsamling i Wendelas Hus

AV PER ERIC MATTSSON

Den 9 november, mest känd som dagen då Berlinmuren föll, råkar också vara födelsedag för vår förre statsminister Ingvar Carlsson. I år fyllde han 75 och förärades en intervju i Dagens Nyheter. Där säger han följande om ett litterärt verk av en av Wendela Hebbes bästa vänner:

"Jag hade en stark mamma, som betydde väldigt mycket för mig. Det gjorde att jag tidigt insåg vikten av ökad jämställdhet. Och så Carl Jonas Love Almqvists *Det går an* som jag läste första gången när jag var sjutton år. Den boken läser jag nästan en gång varje år. Så otroligt att han redan då (1839) kunde få fram ett modernt budskap om kvinnans rättigheter."

Ingvar Carlssons ord om Almqvist roman ger mig anledning att uppmärksamma en av vårt lands bästa Almqvistsamlingar - nämligen den som finns i Wendela Hebbes Hus.

Närhuset återinvigdes 1998 skänkte Eric Silas Lindqvist sin Almqvistsamling till Wendelas Vänner. Eric Silas, som han dagligdags kallades, var en av hu-

Födelsedagsjubilarien och hans berömda fot. Foto från nätet.

sets allra främsta tillskyndare från början. Han var skol- och kulturpolitiker och en uppskattad Södertäljeprofil (1916-99). Han deltog i 1960-talets stora kulturutredning och tog mycket aktiv del i byggandet av stadsbiblioteket i Luna, det som nu alltmer krymper ihop. Eric Silas' samling har efter honom successivt kompletterats av föreningen dock inte på samma sakkunniga sätt. Flera av hans band är inbundna av det då välkända bokbinderiet Isbergs i Norrköping. Bilden ovan till höger är hämtad urentidningsintervju. Eric Silas visar upp sitt senaste nyförvärv Wendela Hebbes mest kända roman *Brudarne*. Den lät han senare binda in tillsammans med debutromanen *Arabella*.

Möjligen upptäcker ni att det är något märkligt med *Det går an*-boken till höger. Stilsorten, storleken, titeln, undertiteln, tryckort och tryckarens namn antyder att det är Almqvists bok. Ordet fortsättning och tryckår gör en dock misstänksam. I själva verket ser ni förstasidan av en av de tre motböcker som skrevs efter Almqvists skandalomsusade roman. Den finske författaren Snellman gav sig in i leken och skrev denna fortsättning där han visar hur illa det kan gå om man börjar som Sara och Albert i Almqvists bok. Samtliga Almqvistböcker i vår samling är nu katalogiserade. Ta gärna en titt vid nästa besök i huset.

Eric Silas Lindqvist visar upp ett bokband med Wendela Hebbes romaner. Foto ur en intervju i LT.

Redan året efter det att Almqvists "skandalbok" *Det går an* kom ut kom tre motskrifter. Ovan är förstasidan av den finländske författaren Johan Vilhelm Snellmans bok. Också Malla Silfverstolpe och August Blanche skrev motskrifter samma år. Foto av original i Wendelas Hus.

Hiertasvarumärken lever vidare

AV SVEN ERIK RÖNNBY

En nyutkommen bok av journalisten Thorsten Sandberg om välkända svenska varumärken har en gammal bekant till alla Wendela-vänner, nämligen Lars Johan Hierta, fått plats. Flera av de företag - Aftonbladet, Liljeholmen, Munksjö - som han grundade finns kvar än idag. I boken *Svenska varumärken* (Historiska Media) gäller det Liljeholmens stearinfabrik.

Absolut vodka, IKEA och H&M (Hennes & Mauritz) är som bekant stora världsframgångar medan andra märken som Facit, Luxor och Algots är väldigt välbekanta för en äldre generation men i övrigt förångna. Man kan reflektera över hur många av gamla fina svenska märken som idag i den universella ekonomins tid är utlandsägda, såsom Astra, Volvo och Husqvarna. 28 märken behandlas. Majoriteten domineras numera av ägare från när och fjärran.

Man kan också reflektera över hur vi våra köpbeslut styrs av märken vi känner igen, hur vi genom det gemensamma fabrikatet blir medlemmar i en "märkesfamilj". Åtminstone hävdar Sandberg det, och han har nog rätt.

Lönnroth/ Mattsson har i sin bok *Lom Hierta, Tidningskungen* från 1996, redogjort för hur det kom sig att Lars Johan Hierta vid sidan av

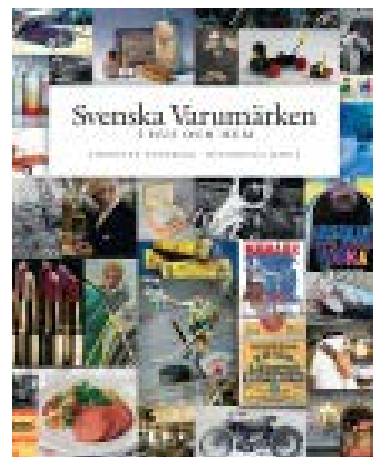
sitt pressfrihets- och tidningsengagemang gav sig in på näringspolitik, till exempel stearinljusstillverkningen. Det finns ingen anledning upprepa vad där står, bara påminna om att namnet kommer från ursprungliga tillverkningsplatsen vid Liljeholmen i södra Stockholm. Sedan flyttade tillverkningen till Danviksområdet i andra änden av Söder, och på 1960-talet till Oskarshamn.

Iostskuststaden finns i dag världens största stearinljusfabrik, fortfarande ägd av ett svenskt bolag. Medan varorna säljs genom en tysk firma.

Det är kanske lätt att tro att de mer lätthanterliga stearinljusen som också kunde ge mycket bättre belysning i hemmen från 1840-talet skulle ha betytt en revolution för allmänheten. Så var det knappast.

Det kan nämligen finnas anledning att fundera lite hur det förhöll sig med hembelysning under 1800-talet, Wendelas och Hiertas århundrade. Det var ett sekel där utvecklingen gick snabbt, men började på en primitiv fattighet. I bondhemmen, med mer än 90 procent av befolkningen, fick man från början hålla till godo med

Vid Stockholmsutställningen 1897 deltog Liljeholmens med ett 23 meter högt ljus placerat i en 14 meter hög tegelljusstake

lysstickor, "lysekäringar" (stickhållare), talgdankar, olika oljelampor och tranlampor, som emellanåt stank rätt ordentligt. Naturligtvis var det enahanda i de fattigare stadshushållen.

Talgljus, efter får, getter eller kor, fanns, men användes mest vid högtidliga tillfällen. Vaxljus var en ännu större lyx, i bruk möjligen hos adeln vid speciella högtider. Vid en temottagning i Jönköping (som Wendela lämnade 1841), hos hovrättsrådinnan Gyllenskepp på 1860-talet tändes exempelvis många talgljus. Men inte lampkronans vaxljus! De var fortfarande för dyrbara att använda i vardagslag. Stearinljus fanns i marknaden sen 20 år. Men även dessa var för exklusiva att använda hur som helst.

Stearinljusens epok som en betydande ljuskälla blev för övrigt mycket kort. Redan i mitten av

1860-talet började de allt billigare fotogenlamporna sitt segertåg, i sin tur utslagna av det elektriska ljuset. Elen debuterade vid ett par sågverk i Mellansverige 1876, och som inomhusbelysning i Rydals industrier utanför Borås 1882.

Wendela Hebbe fick sålunda under sin livstid uppleva hela den väldiga omvälvningen av svensk belysning, från törveden i lysstickor till glödlampor. Jag kan inte hjälpa att jag funderar över vilket sken som spreds över de aftonstunder Wendela

och hennes familj hade vid sina berömda samkväm under 1840-talet på övervåningen i Aftonbladhuset i Gamla stan. Några grönskärmade fotogenlyktor fanns där i alla fall inte. Fotogen uppfanns 1852. Förekom en öppen eldstad var den säkert tänd. Annars var det nog talgdanken som gällde.

Såvida inte Lars Johan Hierta, Wendelas arbetsgivare, mentor och sedermera älskare, uppenbarade sig i trappan med ett eller två stearinljus. Det första försäljnings-

stället fanns nämligen på Aftonbladets kontor en trappa ned. Hiertas kostliga gåvor bör ha skapat en varm och ombonad stämning i sällskapet. Lika rogivande och trivsamma som vi finner Liljeholmens stearinljus än i dag.

KÄLLOR: Thorsten Sandberg "Svenska varumärken", Jan Gartner "Anden i lampan", (doktorsavhandling 1993), Ami Lönnroth & Per Eric Mattsson, "Tidningskungen".

**Dunisar väl inte
nedensagiten
i Wendelas Värre.**

**ENDAST KR 150
TILL
PG 985920-8**

"Vill man se en fullt levande bild av verksamheten, betrakta då Hierta, antingen han går, står eller sitter. Han går som bure han på sin rygg hela världen - hans gång är oavbrutet fallande - men inga fötter löper snabbare än hans; även däruti är det svårt att följa honom. Man skulle se honom när han står vid sin pulpet med näsan tätt intill papperet och pennan rörlig som en lärkas vinge."

August Blanche om sin vän Hierta.

Aftonbladsdockorna nu i Wendelas Hus.

I förra numret av Avisan berättade vi om dockorna i naturlig storlek föreställande Wendela Hebbe och Lars Johan Hierta (fotot ovan). Vi fick dockorna i våras när tidningen la ner sitt medietek. I somras gjorde de reklam för Hebbevilan och sommarateatern på Turistbyrån i Södertälje. Nu finns de permanent i vårt museum på övervåningen. Ta gärna en titt vid nästa besök i huset.

Och glöm inte att ange namn på talongen. Det har dock de medlemmar gjort som har nedanstående person- eller plusgironummer:

420107-1281
510427-1456
50320268411
261022-0200
6256412-5

Inbetalningar den 11/11 och 1/12 på kr 150:- saknar både namn och nummer. Ring 08-55030584 så rättar vi till de hela.

Elisabeth Söderström

död

AV INGA LEWENHAUPT

Äldre Wendelavänner minns säkert den 8 september 1990. Då höll Elisabeth Söderström en bejublad konsert på Estrad i Södertälje till förmån för Hebbevillan, som då fortfarande låg nerplockad under presenning. Konserten, som inbringade en god slant till föreningen planerades av föreningens dåvarande ordförande Inga Lewenhaupt. Medverkade gjorde också Anna Eklund, som kommer tillbaka till oss den 14 februari (sidan 24). Vi bad Inga, som kände Elisabeth Söderström väl, minnas henne:

Efter några års demenssjukdom har Elisabeth Söderström avlidit vid 82 års ålder. Hon var en av Sveriges absolut förnämsta musikdramatiska artister såväl sångligt som sceniskt. Hon debuterade 1947 och avslutade operakarriären 1999 men framträdde sista gången på scenen så sent som 2003 på Confidencen med Kjerstin Dellert, i mångas minne hennes moitjé bl.a. i den humoristiska tv-serien *Prima primadonnor*.

Som ingen kunde Elisabeth Söderström spela glada, humoristiska ungflicksroller och detta, på grund av medveten kunskap med stor trovärdighet även högt upp i åldern. Men hon behärskade också stora dramatiska roller. Hon berättade gärna om sin sceniska utbildning i Signe Hebbes efterföljd via bl.a. Hebbe-eleven, regissören Ragnar Hyltén-Cavallius på Stockholmsoperan och demonstrerade för mig åtskilliga övningar jag kände igen från mina avhandlingsstudier (Signe Hebbe, 1988). Med stort intresse följde hon arbetet med att återuppbygga den nedmonterade Hebbevillan i Södertälje och var inte svår att locka till att ge en konsert på Estrad och låta hela behållningen bli en stor och viktig grundplåt.

Elisabeth Söderström gjorde också stora insatser för bevarandet av Jenny Linds minne. 1987 sjöng hon ihop pengar i Malvern, Worchester, England, för en byst, som nu står på dess teater och hon har många år betalat för skötsel

HOVSÅNGERSKAN ELISABETH SÖDERSTRÖM med flera artister KONSERT

Till förmån för Hebbe-villans återuppbyggnad som kulturhus.
Lördagen den 8 september kl 19.30 i Estrad, folkskolehus i Södertälje

av Jenny Linds grav i Malvern. Hon var hedersledamot (tidigare v. ordf.) i Jenny Lind Sällskapet.

Drottningholmsteatern hade alltsedan debuten 1947 en stor plats i Elisabeths hjärta. Mitt eget minnesregister rymmer med tacksamhet praktiskt taget alla hennes rollgestaltningar där under 1950- och 60-talen som Bastienne, Lauretta, Rosina, Susanna, Fiordiligi, Eurydike, Alkestis, Ifigenia, Elisa och Antigone. 1992 verkade hon som ambassadör för Drottningholmsteatern med ett divertissemangsgästspel i London, där hon själv spelade Drottning Lovisa Ulrika varefter hon tillträdde som teaterns konstnärliga ledare 1993-96. Under hennes tid anknöts repertoaren till den gustavianska erans med verk som Grétrys *Zémir och Azor*, Philidors *Tom Jones*.

Trots utlandsanbud var Elisabeth Söderström Stockholmsoperan trogen under lång tid (1950-80) och var en av dem som medverkade till att den fick rykte som en verklig ensembleopera. Flera gästspel gjorde henne dock känd och älskad ute i världen bl.a. i Glyndebourne, Salzburg, på Covent Garden i London och Metropolitan i New York. Elisabeth Söderström fick under sitt liv också motta en stor mängd förnämliga utmärkelser, i Sverige såväl som i utlandet. 1996 fick hon professors titel.

Flera utsökta romansinspelningar kommer vi att i framtiden kunna plocka fram. Några tv-upptagningar finns också. Och i minnet finns hos många med mig fast etsade intryck av en oförglömlig Madame Butterfly, en makalös Fältmarskalkinna i *Rosenkavaljeren* och en högdramatisk Emilia Marty i *Testamentet*. Men minnen försvinner när yngre generationer träder till. Vi måste alla hjälpas åt att berätta. Tack, Elisabeth!

Albert Engström och Hebbarna - en lustighet

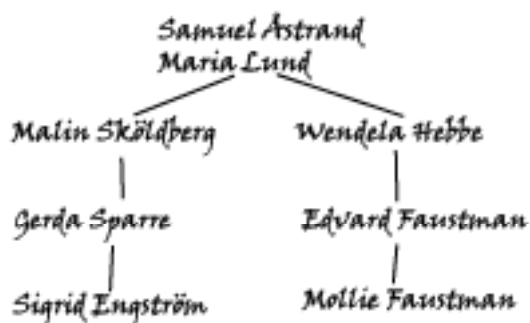
Nedan Albert Engströms teckning av biskopen Esaias Tegnér i Ränningehusboken. Därunder Wendela Hebbes syster Malin Sköldbbergs porträtt av samme biskop.

Albert Engströms hustru Sigrid var barnbarn till Wendela Hebbes syster Malin. Detta framgår bland annat i Albert Engströms delvis självbiografiska roman Ränningehus från 1920. Romanen har kallats Engströms spökhusröman. Han skriver i jagform och är bildningstörstande, ångestfylld och spökrädd. På det ståtliga slottet Ränningehus vid Mälaren upplever han märkliga ting. En natt spökar den gamle biskopen Tegnér - död sedan många år - när Engström ligger och läser ett gammalt brev som Tegnér skrev till sin vän Albano Adlersparre:

Mitt inne i brevet - jag läser andlöst - öppnades dörren till Heidenstams rum och steg hörs. En skugga med källa i mitt enkla ljus går på väggen framför mig. Jag hör fasta men lite tunga steg som av en äldre herre. Jag reser mig upp och skriker. Det är vid djävulen Tegnér's skugga som jag sett hans profilporträtt vara beskaffat i den samling konterfejer av honom som finns i biblioteket. Jag blev inte rädd - jag försäkrar det. Det lockiga håret, hans klassiska näsa, hans krage och rock - allt var Tegnér. Jag ropade: - Tegnér! - och i samma ögonblick var synen försvunnen. Men jag hann fixera hans bild i min själ. Mest liknade han det porträtt som troligen år 1838 gjordes av Wendela Hebbes syster, fru Malin Sköldbbergs, inom parentes mormor till min hustru. Men jag såg hans underläpp större, sinnligare. Möjligen har han inför Malin Sköldbbergs i känslan av att sitta modell dragit in underläppen omedvetet. I alla händelser är detta porträtt av Tegnér, reproducerat i Signe Hebbes memoarer, det

bästa av alla. Där finns vansinne och geni, värdighet och humor blandade - och det bär sanningens verkliga prägel. Jag är för övrigt sjuk. Ingen behöver tro det jag berättar. Men jag såg honom och observerade till och med hans långa rock och bens vanformade skuggor på vägg och golv.

Även Sigrid Engström var konstnär - likt begåvad. Liksom sin brylling Mollie Faustman (se släktrådet nedan) hade hon gått på Valands konstskola i Göteborg dock inte samtidigt. Nog kan det tyckas märkligt att Albert Engström, med alla dessa duktiga kvinnliga konstnärer i den nära släktkretsen, kunde skåpa ut kvinnliga konstnärer så som han till exempel gjorde 1921 när Mollie Faustman, Sigrid Hjertén, Siri Derkert med flera hade utställning på Liljevalchs.

I sommarens påkostade och fina uppsättning *Pariserflickorna* som spelades i Södertälje kunde man i dramatiserad form lyssna till Engströms förskräckliga drapa om kvinnlig konst. Man kan också läsa den i Wendelas Vänners utställningskatalog till Mollie Faustmanutställningen 2005. Där finns också Mollie Faust-

mans dräpande svar att läsa. Katalogen finns att köpa i Wendelas Hus. Polemiken finns också att läsa på vår hemsida under rubriken *Personerna*.

Per Eric Mattsson

PS 1. Signe Hebbes memoarer hade just kommit ut när Engström skrev sin roman.

PS 2. Ett tack till Engströmläsaren och mångaåriga Wendelavännen Stig Thörn som satte mig på spåret.

Är du frisk? Mazzarellagerdigsvar

AV AMI LÖNNROTH

Vi hade en riktig högtidsstund, vi som samlades i Wendela Hebbes Hus en eftermiddag i förra veckan för att lyssna till Merete Mazzarella, den finlandssvenska författaren. Inte högtidlig i bemärkelsen gravallvarlig utan tvärtom enstund med många igenkännande skratt trots att hon en stor del av tiden talade om sjukdom, åldrande och död.

Vem är då Merete Mazzarella? Inte kan väl hon behöva någon närmare representation, tyckte de av oss i publiken som ofta och gärna läser henne. Men kanske ändå. Hon inledde med att berätta hur hon vid ett besök på bokmässan i Göteborg mötte en kvinna som presenterade sig som entusiastisk läsare. De talade länge och hjärtligt med varandra. Efter en stund sa den entusiastiska att hon

tyckte det var så roligt att denna beundrad författare som hon hade glädjen att prata med hade fått se sin bok "Grabben i graven bredvid" bli film. Då avlägsnade sig den beundrade fortare än kvickt för att hennes beundrarinna skulle slippa skammen att inse sitt misstag.

"Hon måste ha tyckt att Katarina Mazetti var ganska brysk".

Merete Mazzarella debuterade som författare med den självbiografiska "Först sålde de pianot" 1979, vid bara 34 års ålder. Tidigt att börja skriva sina memoarer kan det kanske tyckas, men denna eftermiddag uppmuntade hon oss alla att göra samma sak, att skriva våra livsberättelser. Om sitt eget liv och sina föräldrars, barns och barnbarns har hon sedan skrivit i en rad uppmärksammade

och allt annat än sentimentala böcker.

Snart kommer Merete Mazzarellas bok om

åldrande. I sista minuten lyckades hon hindra förlaget från att ge den titeln "Resten av livet".

"Vi i vår generation", sa den ännu bara 64-åriga författaren, "vet vad vi tänker på när vi hör ordet rester – överblivna matrester på ett fat som vi sätter in i kylan och inte nämns slänga förrän de stått där så länge att de luktar riktigt illa." Nej, så vill hon inte att hennes bok ska uppfattas – som en matvara med sedan länge utgången bästföredatum.

Vet ni hur ordet hälsa definieras? frågade hon. Jo, någon hade väl hört Världshälsoorganisationens kaxiga föreställning om vad hälsa är: "ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande." Var det någon av oss som vågade påstå sig vara frisk? Nej, inte förrän vår gästföreläsare gav sin vän psykiaterns alternativa definition av hälsa: "Ett labilt jämviktsläge med dålig prognos". Ja, där kände väl de flesta i den inte direkt ungdomliga åhörarskaran igen sig. Bräckliga men levande, inte överblivna – som en matrest.

Merete Mazzarellas besök i Wendela Hebbes Hus på Wendelas namnsdag den 8 november blev en högtidsstund med skratt och allvar. Ami Lönnroth skrev en krönika i Länstidningen om evenemanget. Med tidningens och Amis tillstånd publicerar vi den här. Foto Helena von Hofsten.

Äntligen en roman att låta sig slukas av

AV AMI LÖNNROTH

Äntligen en roman att låta sig slukas av – så sade några av Gullan Skölds hängivna läsare som besökte oss i Wendelarhuset när vi den 22 november hade kombinerat föredrag och releaseparty för hennes roman ”Agnes och Emil” (Tusculum 2009). Jag håller med dem - jag kunde inte släppa boken förrän jag läst den till slut. Det händer faktiskt inte så ofta.

Boken som kom ut tidigt i höstas är redan bekant för deltagarna i Wendelas Vänners läsecirkel. Men till en större allmänhet har den orättvist nog inte nått fram. De stora tidningarna har inte recenserat den. Inte så många av de små heller för den delen – LT i Södertälje som skurit ned på sin kulturbevakning har t ex inte uppmärksammat den trots att den utkommit på ett förlag som finns i kommunen. De recensenter som verkligen har upptäckt den har däremot givit genomgående positiva omdömen, så t ex Agneta W Rosendal i Nerikes Allehanda som talar om en ”omsorgsfull och trovärdig romandebut” och ”karaktärer tecknade med djup och omsorg”, Anna Rudberg-W i Corren som ”tycker mycket om den här boken för dess enkla, chosofria gestaltning av ett kvinnoliv så som det kunde gestalta sig för inte alls så länge sedan” och Inger Wassenius på Bibliotekstjänst som finner ”en gripande berättelse som fånglar läsaren ända fram till

det kusliga slutet ... Författaren skriver rakt och enkelt. Hon lyckas verkligen levandegöra sina släktingars vardagsliv samtidigt som boken är ett tidsdokument som berättar om världshändelser som Titanics undergång, världskrig och spanska sjukan.”

J, det är om sin egen släkt i småländska Vimmerby som Gullan Sköld skriver. Dvs ramberättelsen bygger på verkliga fakta och utifrån dem har Gullan Sköld gestaltat det liv i vilket hennes farfar och farmor är huvudpersoner. Hon lärde aldrig personligen känna dem men några brev i hennes föräldrars kvarlåtenskap blev det som satte igång hennes funderingar kring släktens delvis dramatiska och tragiska öden två generationer bakåt i tiden. Om det berättade hon denna söndagseftermiddag.

Gullan Sköld som blev Sveriges första kvinnliga doktor i journalistik 1998 är väl känd för Wendelas Vänner dels genom tidigare föredrag, dels genom sin medverkan i antologin ”Empati och engagemang – en kvinnolinje i svensk journalistik” som kom ut förra året till Wendela Hebbes 200-årsjubileum. Jag som tagit del av hennes facktexter både som kollega på Journalisthögskolan på 1990-talet och som redaktör för jubileumsboken kan bara med beundran konstatera att hon behärskar också den skönlitterära genren på ett övertygande sätt. Jag hoppas det blir en fortsättning på ”Agnes och Emil”.

GULLAN SKÖLDS
BOK KÖPER DU
FÖRMÅNLIGT
I WENDELAS HUS
INFÖR JULEN
ENDAST KRONOR
200:-.

Desom inte harmöjlighet att komma förbi Wendela Hebbes hus och köpa boken, kan beställa den direkt från förlaget och få den hemskickad. Under december bjuder Tusculum på frakten. Ring 08-59992013.

Söndagen den 24 januari kl 15

Release för **Hans Egede Schacks** *Fantasterna* med medverkan av bland andra professor emeritus **Lars Lönnroth** och översättaren **Elisabeth Genell Storm**. Se sidan 3. Inträde kr 70:- inkl kaffe och hembakat.

Atlantis Värld och Världslitteratur

H.E. Schack

Fantasterna

Översättning: Elisabeth Genell Storm
Förord: Lars Lönnroth och Elisabeth Genell Storm
Illustrationer: Jörgen W. Petersen

200:-

Julklappstips

150:-

Vår jubileumsbok *Empati och engagemang* (Tuscolums förlag 2008), har fått utmärkta vitsord. Vi rear den nu.

100:-

I SKOGEN

Utgivet av
Wendelas Vänner

Färgglansat av
Mollie Faustman

AV
WENDELA HEBBE

Wendela Hebbes sagobok med illustrationer av hennes barnbarn Mollie Faustman. Nyutgåva av Wendelas Vänner.

Sopranen Anna Eklund-Tarantino (fotot ovan) och pianisten Jacob Moscovicz kommer till Wendela Hebbes Hus. Båda har långa musikaliska karriärer bakom sig. Förutom inspelningar, radio och TV-sändningar och ett stort antal konserter och föreställningar både i Sverige och utomlands har de båda utmärkt sig genom sin musikaliska bredd.

Inträde kr 100:- inkl kaffe och hembakat.

I samarbete med ABF Södertälje Nykvarn.

Mycket begränsat utrymme. Kom tidigt.

KALLELSE

Wendelas Vänner

Årsmöte

TISdagen den

20 april kl 19.00